

JIŘÍ J. LINHART

Mágové a šarlatáni

EDICE PEVNOST

Mágové a šarlatáni

JIŘÍ J. LINHART

EDICE PEVNOST

Mágové a šarlatáni

JIŘÍ J. LINHART

Copyright © Jiří J. Linhart, 2022
Illustration © Jakub Cenkl, 2022
Cover art © Lukáš Tuma, 2022
Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2022

ISBN 978-80-278-0057-5 (print)

ISBN 978-80-278-1144-1 (ePub)

ISBN 978-80-278-1145-8 (mobi)

ISBN 978-80-278-1146-5 (pdf)

*Věz, ty, kdos znalý světských reálií,
svět, jež zřeš, není ani tvůj, ani cizí.
Leží kdesi v půli cesty mezi nimi –
jako závan báje v dějezpytu
i zrnko pravdy na dně mýtu.*

I.

MÝTOTVORCI

1.

Fabricio Fabrici, mág a divotvůrce, kdysi dávno předváděl lidem kouzla. Své umění provozoval a širokou veřejnost s ním seznamoval ve stísněné kůlně na své zahradě. „Pro přehlídku něčeho, co je samo o sobě tak okázalé jako čarodějné umění, netřeba velkých kolbišť a sálů,“ říkával. A co snad udiví ještě víc, za svá představení od lidí nic nežádal. „Kdybych měl krásu, jakož i náročnost čarodějného umění vyvážit penězi, tak byste se, moji milí, nedoplatili,“ uváděl na vysvětlenou.

Přesto po nějaké době, kdy zájem o jeho přehlídky enormně vzrostl, začal od příchozích vybírat po pěti krejcarech. Nedělal to však pro vlastní obohacení, nýbrž proto, aby mohl dát na protější straně zahrady vystavět kůlnu novou, výrazně prostornější, tak aby pojala co nejvíc návštěvníků. Když konečně stála, přesunul Fabricio Fabrici skromné jeviště sem (kdežto pracovnu ponechal v kůlně původní, bylo to velmi praktické) a mimořádnou, kromobyčejnou podívanou opět nabízel bez nároku na honorář.

„Z čeho žijete, mistře?“ ptali se ho mnozí.

„Z dobrého pocitu a čistého svědomí,“ odpovídal jim.

„Opravdu?“

„Opravdu. Jsem přece mistr čarodějného umění, a tak když něco potřebuji, jednoduše si to vyčaruji.“

„Ó, jak moudré!“ přizvukovali mu v pokorném úžasu, aniž by se nad jeho slovy hlouběji zamysleli – natož aby je podrobili objektivní kritice – a odhalili v nich nesrovnalosti.

A další se ptali, jak se vlastně člověk stane mistrem čarodějného umění. Na to Fabricio Fabrici s úsměvem odvětil: „Je to řemeslo jako každé jiné, dědí se u nás už po mnoho generací.“

„Řemeslo, říkáte? Proč pak není čarodějem každý?“

„Nu, naučit se čarodějnému umění není jako naučit se vyrábět skříně a stavět domy. Vyžaduje to mnoho píle a trpělivosti, veliké odhodlání a ovšem také jistou dávku nadání.“ Fabricio Fabrici, starý muž s dlouhými, rozčuchanými bílými vlasy, stál zvenku opřený o novou kůlnu, tváří v tvář hloučku, který byl v tu chvíli živen jeho pouhou přítomností.

„Mistře Fabricio,“ žadonil jeden z přítomných, „naučte mě svému řemeslu. Dobře vám zaplatím!“

Mistr Fabricio pobaveně zakroutil hlavou. „K čemu mi budou peníze, když mám všeho dost?“

Ale muž se nechtěl nechat odbýt, třebaže proti tomu argumentu nemohl ani v nejmenším nic namítnout. Řekl: „Povídal jste, že se vaše řemeslo, tak jako každé jiné, přenáší z otce na syna.“

„Jistě, na to si ještě vzpomínám, zas tak starý nejsem,“ opáčil bujaře Fabricio.

„Snad prominete, mistře, ale vy, želbohu, dědice postrádáte.“

„A vy byste se jím chtěl stát?“

„Snad to není příliš troufalé...“

„Snad ne tolik troufalé, jako spíš poněkud hloupé. Beztoho je na učení pozdě. Pro mě i pro vás, oba jsme příliš staří. Už je mi asi souzeno být posledním svého cechu.“

„Ó, taková škoda!“ bědovali se strojeným zármutkem.

A potřetí se ho – snad jiní, snad zase ti samí – ptali: „A co vás vede k tomu, že předvádíte své umění toliko pro blaho a potěchu jiných?“

„Drazí,“ zvolal mistr Fabricio, „vždyť pro co jiného by byla kouzla stvořena? Hezky se na ně dívá a mohou mnoho dobrého přinést těm, kdo to potřebují.“

„Ó, ó, ó,“ vzdychali dojatě jeden přes druhého.

„A k tomu,“ promluvil ještě mistr Fabricio, „co by to bylo za život, třebaš bohatý a jedinečný, leč bez řádné kratochvíle? Každý z nás, jistě uznáte, potřebuje povyražení. Jeden čte dobrodružné romány, druhému lahodí operní árie, třetí tančí na zábavách. A vy mě navštěvujete a já před vámi kouzlím.“

„A také nám vždy povíte něco, co jsme dosud neznali.“

Fabricio Fabrici mlčky přikývl.

Tu jeden rozjařený mladík z hloučku zčistajasna vykřikl: „A dovedete připravit také elixír mládí?“

Ostatní si mezi sebou začali šeptat; zčásti vzrušeně, zčásti pohoršeně, pro všechny případy.

„Mládenče,“ odvětil záhy mistr Fabricio, „vězte, že kdybych znal recept na věčné mládí, vypadal bych teď úplně jinak.“

2.

Karlu Poslednímu bylo dvacet dva let, když se bezmyšlenkovitě štrachal v haraburdí na půdě. Přitom by měl psát závěrečnou práci, aby za odměnu obdržel titul bakaláře historie z filozofické fakulty – oblíbeného oboru pro ty, kteří mají raději slova nežli čísla a obrazce. Probíral se tedy harampádím pod střechou starého rodinného domu a hledal něco natolik zajímavého, aby si tím sám před sebou ospravedlnil vlastní nicnedělání. A jelikož půda byla plná knih, padl mu zrak na jednu takovou v zašedlé, rukodělné vazbě.

Byla to jedna z těch knih, kterou nejspíš nikdy nikdo nevydal. Vlastně by to v takovém případě ani nebyla kniha, nýbrž pouhý rukopis v ohmátaných (dříve snad bílých) měkkých deskách. O to vzácnější dojem však vzbuzovala. Jako autor byl na titulní straně uveden jakýsi Cal. Officinalis a název díla zněl *Jak pěstovati, sušiti a užívati měsíček lékařský od letního slunovratu k zimnímu*.

Asi tuším, proč to nevydali, pomyslel si Karel.

Aby si svůj dojem potvrdil (anebo zkrátka proto, že se chtěl něčím zabavit), nahodile v knize zalistoval. Chýlilo se k půlnoci. K jeho překvapení ze skulinky mezi dvěma stránkami něco vypadlo –

úzký proužek starého zašlého papíru. *Patrně* měl fungovat jako záložka (kterou *patrně* nikdy nikdo nepoužil). Karel ho vzal do ruky, sfoukl z něj prach i sedřenou tiskařskou čern a četl na něm něco, co ho zaujalo nesrovnatelně víc než celý měsíček lékařský se svou bohatou historií. Podle všeho to byl cár vytržený z nějaké jiné knihy. Celá se na něm nedochovala ani jedna ze dvou vět; ve druhé větě bylo jedno slovo podtrženo. Slovo, které Karel, alespoň co si pamatoval, dosud nikdy neslyšel.

tak nezbylo než stanovit pro každý jednotlivý preparát, jako i veškeré substance prodejní cenu. Mýtotvorci, obratní ve zchytralém využití slov, tedy

Nic víc, pouze těch jednadvacet na první pohled obyčejných slov. Docela dobře to mohl být útržek z povídky anebo románu, který nikdy nespátl světlo světa podobně jako monografie o sušení měsíčku. Když ale lístek obrátil, bylo na něm vyjma konce nedůležitého odstavce ještě něco. Tentokrát psáno rukou.

STŘEŽ SE JICH!

Napsal to ten samý člověk, který podtrhl „mýtotvorce“, a měl tedy na mysli je? Komu pak byl jeho výstražný vzkaz určen? A kdo ti mýtotvorci

vůbec měli být? A konečně, kde se ten lístek vzal v rukopise o oblíbené léčivce na jejich půdě?

Kdyby byl naživu dědeček Karlova dědečka, totiž Karlův prapraděd, byl by se ho zeptal. To právě jeho otec pracoval jako knihař a z jeho dílny pochází většina těch podivných děl. Jejich cílem nikdy nebylo stát se bestsellerem. Šlo o rodinné kroniky, soukromé básnické sbírky, památeční edice... a pochopitelně se tu dala najít také nejedna bizarnost. Otec Karlova prapraděda si je odnesl ze své dílny do důchodu. Jenže ani jeden z nich už nebyl naživu, Karlův dědeček znal tu dobu pouze z doslechu a otec Břetislav (o němž se Karel jako dítě domníval, že se jmenuje Karel Předposlední) o knihách na půdě věděl asi tolik co on.

Zapeklitá, zdánlivě bezvýchodná situace. Jenomže jakožto správný badatel, který se pokaždé zapálí pro něco jiného, než by měl, Karel věděl, jak z informační tísně ven. Nejprve bude třeba prohledat všechny krabice s knihami v podkroví a doufat při tom, že se někde v té hromadě prachu, desek a listů ukrývá ta, do níž nalezený úryvek patří. A když se nepoštěstí (což je dost dobře možné, zvláště když Karel nemá nejmenší ponětí, jak by se taková kniha mohla jmenovat), pokusí se najít další útržek z té samé publikace. Což se ale těžko pozná, nebude-li čirou náhodou taktéž obsahovat slovo „mýtotvorci“, popřípadě zmínku o lékárníkovi či někom jiném, kdo pracuje se substancemi a preparáty. Anebo alespoň podobně dramatické varování.

Až potom měly přijít na řadu další kroky, paradoxně snazší, alespoň co do fyzické námahy a nevyhnutelné mravenčí práce. Teď však začínajícího historika čekala dlouhá noc ve zšeřelém, ponurém a zatuchlém podkroví.

3.

Fabricio Fabrici se narodil matce Julii, která o něho vždy s láskou pečovala, a otci Vicentemu – mistru čarodějného umění, v jehož stopách se měl Fabricio vydat. Ještě ani neuměl chodit – a otec po něm chtěl, aby levitoval. Sotva promluvil (jeho první slovo znělo „čajotěj“, ačkoliv nevěděl, co to znamená), mořil ho mistr Vicente lekce mi jasnozření. Pořádně vařit se nikdy nenaučil, zato už v pěti letech z hlavy odříkával recepty všemožných lektvarů.

Fabricio Fabrici stále ještě neměl tak úplně jasno, co si představit pod krkolomným označením „mistr čarodějného umění“, a přitom se jedním takovým pomalu, ale jistě stával.

Otec byl s jeho výchovou nadmíru spokojen.

„Ten kluk se v životě neztratí,“ prohlásil jednou hrdě, když všichni tři seděli u večeře.

Den nato šel Fabricio do lesa nasbírat lišejníky a zabloudil.

Nic si z toho nedělal: však mě tatínek najde, vždyť je to čaroděj. Tahle dětsky neochvějná jistota ho uklidnila, aniž by tušil, že takhle magie nefunguje. Procházel se v porostu a prolézal pod

větvemi. Les je čarovné místo, plné energie a paměti zašlých věků. Už dávní mágové z lesa čerpali svoji moc. Dovedli se ponořit do jeho ticha, beze slov rozmlouvat se stromy, od ptáků se učili létat a od mrštných lasic a kun předhánět vítr; sbírali tu mnoho zázračných bylin a květů, v noci ze studánek a tůní nabírali měsíční svit a hvězdný prach; zrána pak nanejvýš opatrně alchymistickou pipetou odsávali sluneční paprsky, co uvázly v kapkách rosy. Les je čarovné místo, plné energie, a Fabricio to cítil.

Nešel po cestě, v oněch časech mnoho cest nebylo. Stromy nevrhaly skoro žádný stín, a tak pochopil, že brzy bude čas k obědu. Hlad však neměl. Líbilo se mu tady. Vak na lišejníky měl z půlky naplněný a teď kráčel dál a hlouběji, neboť měl stále na paměti, že jeho tatínek je čaroděj a určitě ho najde, až bude třeba.

Skřivani radostně skřehotali, když viděli čarodějova syna ve svém lese. Fabricio netušil, že ty zvukné popěvky znějí na jeho počest a že právě proto se mu tak dobře poslouchají.

Uprostřed lesa se choulil malý palouk a nad ním se vznášelo kypré letní nebe. A když Fabricio vyšel z lesa na tu pěknou mýtinu, hlasy pěvců ho opustily a slyšel jenom vršky trav, jak se o sebe třou a šustí. Tady ještě nikdy nebyl, ani s rodiči. Cítil se náramně, jak tam tak stál: obklopen hlubokým lesem, a přece mimo něj. Byl to zvláštní pocit svobody a současného spříznění s něčím, o čem neměl bližší povědomí, ale co ho naprosto uchva-

covalo. Zhluboka se nadechl a byl si jistý, že by se do jeho plic vešlo stonásobné množství toho voňavého vzduchu.

Na protější stranu mýtiny vyšel z lesa vysoký, statný jelen.

Fabricio byl oslněn – jelenovo paroží bylo ze stříbra. Na poledním slunci zářilo jako čepičky sněhu na štítech velehor. Fabricio, vzdělaný ve výrobě lektvarů, dobře znal unikátní účinky vzácného stříbrného paroží. Rovnat se mu mohl pouze roh jednorožce, ale kdy naposledy někdo spatřil jednorožce? Bylo to nejmíň tisíc let.

Jelen ladně došel až k němu.

„Vítej v mém lese, Fabricio,“ řekl.

„Ty znáš moje jméno?“ divil se Fabricio.

„Ovšem, všichni ho známe. Jsi přece čarodějův syn, nebo ne?“

„Ano, to jsem,“ řekl Fabricio. Pak dodal: „Tatínek pro mě přijde, až bude potřeba.“

„Ovšem,“ řekl starý jelen, který na rozdíl od Fabricia věděl, že takhle magie nefunguje. „Líbí se ti mé paroží?“

„Je krásné.“

„Přijď si pro něj, až ho shodím.“

„Kdy to bude?“

„Až skřivánčí tiráda ohlásí konec zimy.“

A tak když přišla zima, naslouchal Fabricio bedlivě každý den, zdali neuslyší skřivánčí píseň o jejím konci.

Otec z něho měl radost a říkal: „Nadchl se pro řemeslo.“

„Kdo ví, jestli se pro něj nenadchl až příliš,“ opětovala matka. „Jen si vzpomeň, jak zabloudil v lese a čekal, až si pro něj přijdeš. Přeceňuje sílu kouzel.“

„Je to dítě, děti často vidí věci jiné, větší a úžasnější, než jsou,“ smál se mistr Vicente. „A navíc, domů se přece nakonec vrátil.“

„Jistě, vrátil, ale až po setmění v doprovodu světlušek. Co kdyby,“ zabědovala matka a spráskla při tom ruce, „co kdyby se místo nich chytil bludiček?“

„Ale drahá Julie, nepřivolávej přece neštěstí, náš chlapec je tady, zdravý a spokojený, a stane se z něj znamenitý mistr čarodějného umění.“

Když pak nastal čas, přišla obleva a skřivani o tom prozpěvovali, vydal se Fabricio do lesa. Na mýtině se setkal se starým jelenem, který mu k nohám shodil stříbrné paroží.

Fabricio se pro něj s úctou sklonil, opatrně ho zdvihl ze země a srdečně jelenovi poděkoval.

„Je vidět, že jsi poctivý člověk,“ řekl jelen, „a také opravdový čaroděj.“

„Děkuji, moc děkuji, že o mně tak hezky mluvíš,“ odvětil Fabricio, „ale čím jsem si to zasloužil?“

„To je jednoduché. Jednak tím, že jsi vydržel trpělivě čekat takovou dobu, proto jsi dobrý člověk; jednak tím, že jsi rozeznal ten správný skřiváncí popěvek, proto jsi i nadaný čaroděj.“

„Kdo by si nepočkal na něco tak drahocenného?“ divil se Fabricio.

„Ale ne, chlapče, ty mi nerozumíš,“ promluvil jelen. „Pro některé lidi je mé paroží natolik vzácné, že by si ho vzali hned, bez čekání.“

„Ale vždyť...“

Jelen výmluvně, smutně přikývl.

Zanedlouho se rozloučili a Fabricio si s sebou odnášel vzácné stříbrné paroží, ale také lítost nad jeleny, kteří o své parohy přišli dřív než s koncem zimy. Ani v nejmenším nerozuměl lidem, kteří jim byli schopni takové trápení působit.

4.

Podkroví ustrážilo svá tajemství. Karlovo pátrání ve zdejších zákoutích odpověď dle očekávání nepřineslo – po mýtotvorcích ani vidu, ani slechu, žádní mastičkáři, lékárníci ani záložky –, a tak přistoupil k další fázi svého plánu. Bylo nedělní dopoledne, zhruba hodina před obědem. Ideální chvíle pro bádání v neomezeném prostoru internetové sítě.

Postupně vyzkoušel všechny možné dotazy: *mýtotvorce*, *mýtotvorci*, *mýtotvorci + léky*, *mýtotvorci + preparáty*, *mýtotvorci + substance*... V okamžiku nejtěžšího zoufalství našel do vyhledávače dokonce i *mastičkáře*, díky čemuž zjistil, jak se jmenuje nejstarší české drama.

Jinak nic. Žádný smysluplný výsledek, který by se alespoň teoreticky mohl vztahovat k záhadnému úryvku z neznámé knihy (či rukopisu). Ale něčeho si přece všiml: výraz „mýtotvorce“ byl známý, a dokonce používaný. Nikoliv však v prvotním, konkrétním významu (jehož se chtěl Karel dopátrat), nýbrž přeneseně a obecně ve smyslu toho, kdo za-

prvé uměle utváří mýtus čili jakýsi nadčasový abstraktní obraz (tak jako známe mýtus Herkula coby statečného siláka anebo Sisyfa, odsouzeného k věčné, bezvýsledné práci) či kdo, zadruhé, tvaruje a přetváří pravdu do té míry, až sebe samu ani vzdáleně nepřipomíná a stává se proto pouhým mýtem, který pohříchu mívá mnohem větší sílu než ona nepřikrášená, obyčejná pravda.

Na tom nebylo nic moc překvapivého. Ale uvnitř toho ano. Jedna z interpretací je relativně neutrální, neboť mýty o hrdinech a jejich skutcích vznikaly odpradáвна a jsou nedílnou součástí identity té které společnosti. Kdežto mýty skrz naskrz účelové, stvořené jen pro klam a obelhání nelze než zavrhnout a jejich tvůrce, *mýtotvorce*, příkře odsoudit.

Karlovi netrvalo dlouho, aby se dovtípil, o kterém z těch dvou druhů mýtotvorců pojednával úryvek z knihy. Byli to ti druzí, ti špatní. A někomu se zdáli natolik špatní, že se rozhodl upozornit na ně tím nejpodivnějším způsobem, jaký by snad člověk dokázal vymyslet. Záložka v knize o sušení měsíčku lékařského jako vzkaz pro budoucí generace? To je přece k smíchu. Na druhé straně, uvažoval Karel dál, mohla být právě nepravděpodobnost této varianty důvodem, proč nakonec byla zvolena.

Vzpomněl si na to, co se dělo za inkvizice, ale taky před ní a po ní. Ideologicky nežádoucí kodexy a spisy se likvidovaly, jejich poselství zanikalo. Zkusil se vžít do role člověka, který má důležitou knihu, existující třeba jen v jediném exempláři. Cenzoři o něm vědí. Co udělá? Ne-

může riskovat ztrátu všeho. A tak z ní ve spěchu vytrhá některé pasáže a ukryje je na různých místech. Jednu například do monografie, kterou se cenzor pravděpodobně zdržovat nebude.

Ale kdo to byl, kdo to udělal? Snad některý z Karlových předků, praděd jeho dědečka? Anebo někdo dávno předtím, někdo dlouho potom? Ať už se to stalo jakkoliv a kdykoliv, hypotetický rámeček, do něhož Karel události zasadil, v něm vyvolával vzrušení blízké tomu, jaké museli prožívat starověcí objevitelé a královští mořeplavci.

Během oběda byl duchem mimo. Sotva zaregistroval, že s ním u stolu sedí také oba rodiče (otec Břetislav, matka Jitka) a mladší sestra Anna.

„Vypadáš přepadle, Kájo,“ podotkla matka.

„Dělá na bakalářce, to se není čemu divit,“ řekl otec. „Vid', Kájo?“

„Hm, no jo,“ zamumlal Karel.

Otec s úsměvem pyšného someliéra pokračoval: „No jo, historie, to není žádná legrace.“

„To teda fakt není,“ ozvala se sestra. „Děják je šílená pruda!“

Ale Karel je už nevnímal. Historie, no jasně! Nejradši by praštil hlavou do stolu, že ho to dávno nenapadlo. Zhltl, co měl ještě na talíři, a pospíchal nahoru, zpátky ke svému počítači.

Mnoho historických slovníků má dnes svoji digitalizovanou podobu, většinou je spravují národní vědecké akademie, knihovny anebo univerzity. V našem případě to byl jazykovědný ústav Akademie věd. Na seminářích jim o nich několikrát

říkali – dají se v nich najít mnohá slova dnes už zapomenutá a nepoužívaná. Rychle do prohlížeče vepsal webovou adresu. Dalo se tam vyhledávat z několika databází naráz.

Mýtotvorce: žádný použitelný výsledek.

Mýtotvorci: tatáž odezva.

Zkusil i varianty s „ů“ místo „o“ – stejně tak.

Konečně si vzpomněl na původní pravopisnou podobu „mythus“ i starořecké „mythos“ a zadal postupně všemožné formy vycházející z těchto základů. Znovu bez výsledku, který by stál za pozornost.

Co když je to nakonec smyšlený výraz neznámého spisovatele, který nikdy nic konkrétního neznamenal? Anebo sice znamenal, ale nebyl kodifikován a zůstal vázán na konkrétní region, prostředí či období natolik krátké, že ho žádný ze slovníků nestihl zachytit? Pakliže budu věřit druhé možnosti, přemítal s jistou nadějí Karel, kde jinde najít odpověď než u nás na fakultě?

Druhý den ráno vstal tak brzy, že se nad tím i buďk pozastavil, nasnídal se, vyčistil si zuby a spěchal na autobus. Na místo dorazil dokonce dřív než knihovnice, a tak na ni musel čekat. Snad se jí nic nestalo, strachoval se (ne však o knihovničin osud, nýbrž o svoje bádání). Když konečně přišla, sotva stačila odemknout, než na ni zničehonic hystericky vychrlil: „Potřebuju starý slovníky a historický encyklopedie, jo a taky knížky o mytologii!“ Zněl při tom naléhavěji než lékař na sále, když křičí: „Píchněte mu adrenalin!“